

Carrer Salt, 17 (Dénia)
Emili Moscardó Sabater

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2003

Editores

Fernando E. Tintero Fernández, Araceli Guardiola Martínez y Antonio Pérez García
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2004

Depósito legal: A-789-2004

ISBN: 84-688-8047-7

MARQ
MUSEO ARQUEOLÓGICO DE ALICANTE

Nom de la intervenció:	Carrer Salt, 17
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Emili Moscardó Sabater
Equip tècnic:	—
Autor del article:	Emili Moscardó Sabater
Promotora:	Construcciones Roberto Garés
Autorització:	2003/0020-A
Data de l'actuació:	02/2003 – 03/2003
Coordenades localització:	Centre històric
Períodes culturals:	Taifal i almoràvit / almohade
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Excavació de salvament

INTRODUCCIÓ

L'indret es troba inclòs a l'Àrea II d'Especial Protecció Arqueològica que, segons el Pla General d'Ordenació Urbana de Dénia, correspon a la medina de la ciutat islàmica de Daniya.

La parcel·la que ens ocupa se situa en l'àrea denominada les Roques, topònim que fa referència als substrat físic, terreny muntanyenc, sobre el que s'asseuen les cases des d'època medieval islàmica, almenys. Es disposa a la vessant nord-oriental de la medina. A més a més, la seua disposició es troba a pocs metres tant de la porta principal del castell, Porta de la Vila Vella, com del llenç septentrional de la muralla islàmica, que encara es conserva –actual ronda de les Muralles–. És a dir, es tracta d'un interessant i important vestigi del traçat urbà en la part més elevada de la medina de Daniya.

L'excavació arqueològica ha permès la documentació d'estructures i nivells d'habitació que abasten una ampla cronologia que comprén des de finals del segle XII - principis segle XIII fins el segle XX, encara que trobem només dues èpoques representades en el material arqueològic: contemporània i islàmica. El substrat de base on s'hi assenten les unitats estratigràfiques, correspon a la pedra calcària de la vessant septentrional del turó del castell.

ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

D'aquesta època es van documentar varies estructures, com són diversos murs i elements per a poder beure o menjar els animals com ara un pessebre o unitat estratigràfica 6, així com restes de les fustes clavades a la paret, on es lligarien els animals. Tot això ens indica l'existència, en aquesta època, d'un corral o quadra al solar. Això seria la planta baixa, mentre que hi hauria un primer pis que faria la funció de residència.

Totes aquestes estructures es troben inserides dins d'un espai delimitat pels murs perimetrals corresponents a la casa enderrocada, i que són la unitat estratigràfica 13, mur recaient al carrer Guant al nord, la unitat estratigràfica 14, mur recaient al carrer Salt al sud-est, i la unitat estratigràfica 35 que correspon a la casa adjacent a l'oest. Tots estos murs estaven construïts amb una tècnica semblant, cosa que demostra el seu bastiment en una mateixa època. Formats per un doble parament de pedra de paredat, treballada bastament en les cares externes, disposades a filades quasi regulars i travades amb un morter amb molta profusió de calç.

ÈPOCA ISLÀMICA

A pesar de l'acció antròpica sobre el terreny en èpoques posteriors a la que tractem, la islàmica, les restes associades a aquest període són abundants i molt eloqüents, atesa la petita extensió del solar. Els materials recuperats indiquen una ocupació que va des del segle XI fins la conquesta cristiana, quan es produeix l'abandó i arrasament de les cases islàmiques per tal d'aprofitar les seues restes com a material de construcció dins la vila, a l'interior de l'antic albacar islàmic. A més a més, hi apreciem dos fases dins de l'època islàmica, la I i la II, sent la fase II la més propera en el temps a nosaltres i, degut a la metodologia de rebaixament d'estrats, és la primera a la que farem referència.

Fase II

El solar el vàrem dividir en dos àrees, Àrea A i Àrea B, aprofitant un mur, la unitat estratigràfica 3 (amb una direcció est-oest), que el parteix quasi en dos parts iguals. L'àrea A seria l'espai delimitat entre la unitat estratigràfica 3 i el mur unitat estratigràfica 14, que recau al carrer Salt. En aquesta zona l'acció humana va destruir tots els vestigis de la civilització islàmica, i ho sabem perquè baix del mur UE 3, damunt la roca mare, vàrem trobar restes d'un

morter rosat i també un estrat amb blocs calcaris, tot en una disposició que ens indica que hi va haver una estructura que segurament seria un banc adossat a un mur de façana islàmic. Cosa que també provaria això és la presència en el trajecte del suposat banc, d'un desguàs, la unitat estratigràfica 28, llaurat en la roca mare amb un pendent de direcció nord, buscant el sistema de clavegueram. A més de la presència de material islàmic en la unitat estratigràfica 22, disposada en les cavitats més profundes de la roca mare, com són restes d'un cresol i d'una olleta que es va salvar de l'espoliació.

L'Àrea B estaria doncs entre la unitat estratigràfica 3 i el mur que recau al carrer Guant, la unitat estratigràfica 13, encara que una petita part de l'Àrea B dona al carrer Salt. Dins d'aquesta zona, una vegada llevats tot els estrats aliens al període islàmic, com són els enderrocs de la unitat estratigràfica 9, trobem un primer nivell superficial, la unitat estratigràfica 10, que cobreix tota l'àrea. Baixant en profunditat, comencen a aparèixer les estructures islàmiques com és un mur de façana, la unitat estratigràfica 18, un banc adossat a aquest mur de façana, la unitat estratigràfica 17, ambdós amb una orientació nord-est/sud-oest, i un mur transversal al de façana, la unitat estratigràfica 19, amb una orientació nord-oest/sud-est.

Respecte a la fàbrica arquitectònica d'aquestes estructures, la unitat estratigràfica 18 i la unitat estratigràfica 19, estan constituïdes per un doble parament de maçoneria amb 4 i 3 filades, respectivament, de pedres calcàries irregulars, ben carejades i unides amb tongades d'un morter de color rosat-beix. Ambdues estructures no descansen directament sobre la roca mare, sinó que la unitat estratigràfica 18 té una tongada de morter entre la primera filada i la roca. Per contra, la unitat estratigràfica 19 descansa sobre un estrat de terra argilosa rogenca, sense morter. Però la unitat estratigràfica 18 només té esta fàbrica en la part del mur que es gasta per a salvar un desnivell de la roca mare, doncs la resta del mur, la poca part que es conserva, s'assenta en la pròpia roca mare sense morter, estant travats els elements amb terra. És de destacar que en aquesta part la roca mare està treballada, veient-se una línia que segueix la mateixa direcció del mur de maçoneria, nord-est/sud-oest, perquè la primera filada quedara ben falcada en la base i seguint la mateixa direcció que la resta del mur de maçoneria. És de destacar que el mur unitat estratigràfica 18 conserva restes del lluit.

Respecte a la unitat estratigràfica 17, es tracta d'un banc adossat al mur de façana unitat estratigràfica 18. La seua fàbrica és molt simple, de menor

potència que el de façana, estava fet d'un morter idèntic a l'usat en la unitat estratigràfica 18, però emprat només en la part inferior de la banda exterior del banc. És a dir, es traça d'una mena de sòcol amb morter i l'interior s'ompli de terra argilosa rogenca, després tota la superfície del banc presenta el morter fins arribar a la mateixa altura que el mur de façana. Aquest banc només es conserva en el tram en què la unitat estratigràfica 18 salva el desnivell, estant sobre un estrat rogenc abans de tocar el nivell geològic. D'aquesta manera veiem com aquestos murs, tant la unitat estratigràfica 18 i la unitat estratigràfica 17, així com la unitat estratigràfica 47, estan delimitant un espai de pas, és a dir, un vial de trànsit doncs presenta el sistema de clavegueram que és característic de la trama urbana islàmica.

Travessant la unitat estratigràfica 18 es va documentar un desguàs, la unitat estratigràfica 26, amb el pis lluit i mostrant una lleugera inclinació amb direcció cap el sud-est buscant la unitat estratigràfica 32. S'ha de dir que tant el mur de façana com el banc adossat segueixen una direcció dins del solar que fa que es perden en el carrer Guant, al igual que el mur unitat estratigràfica 19 i dos trams de la claveguera general. Un d'aquestos és la unitat estratigràfica 38, que té una direcció nord-oest amb un pendent cap el vial, i un altre és la unitat estratigràfica 32, que amb una direcció nord té un pendent cap el carrer Guant, en el qual es perd el seu rastre. A més a més, també detectem la presència d'un altre desguàs, la unitat estratigràfica 27, que travessa la unitat estratigràfica 17 i no la 18.

En l'àrea situada entre el mur de façana unitat estratigràfica 18 i el carrer Guant, hem delimitat dos espais, el comprés entre el carrer Guant, el mur de façana i el mur transversal o unitat estratigràfica 19, que anomenarem Departament 2, i el comprés entre el mur de façana, la unitat estratigràfica 19, el carrer Guant i la unitat estratigràfica 35 (mur adossat a la casa veïna), que anomenarem Departament 1. En el Departament 2, baixant en profunditat vàrem trobar un estrat rogenc amb quasi gens ceràmica abans d'arribar a la roca mare.

Respecte al Departament 1, es va detectar la presència de l'empremta de la base d'una estructura de forma poligonal, la unitat estratigràfica 20, amb algunes parts lluides i en simetria que podria correspondre a una latrina.

Infrajaçant a la unitat estratigràfica 20 es va documentar un potent estrat amb prou ceràmica islàmica, tant de comuna com de vidrada. Per sota, un estrat

d'escassa potència, la unitat estratigràfica 30, de terra groguenca amb graves calcàries, d'un aspecte similar a l'estrat geològic que està present, en ocasions, damunt la roca mare i que és fruit d'un procés natural.

Per sota les unitats estratigràfiques 29 i 30, en el Departament 1 es comença a veure en els seus extrems, en el oest i en l'est, la presència de la roca mare que mostra un descens d'aquesta amb una certa inclinació fins arribar aproximadament al centre del Departament 1, on el perfil dona una mena de cubeta. Aquesta cavitat es trobava reblida per la unitat estratigràfica 45, constituïda per argiles de color rogenc, graves calcàries i abundant ceràmica islàmica, destacant-ne una redoma vidrada quasi sencera a més de molta ceràmica pintada.

El vial

Aquest antic carrer islàmic fa acte de presència en la anomenada fase II del jaciment, concretament en el moment en que es fa el poblament més dens, amb carrers franquejats per murs de vivendes i amb la presència del sistema de clavegueram. Respecte a la zona que seria de l'antic carrer islàmic, ambdós murs de façana el delimitarien, dels dos un va ser erosionat segurament per l'acció humana en l'època contemporània, però ens ha quedat l'empremta. Destaca que aquest mur, la UE 47, descansava, almenys la part que veiem, directament sobre la roca mare, i concretament en el límit abans que la roca faça una caiguda en descens. En el moment en que la roca cau en descens es veuen diverses marques en la roca, fruit potser de l'acció humana per a treballar la pedra i així que esta aprofitara com a paret de la claveguera general. És de destacar que la roca mare mostra una semblança de presentar una forma en triangle de igual forma que la que mostra la planta del solar, per això creiem que el més segur és que l'actual traçat urbà segueix el traçat urbà de l'època islàmica, és a dir, que estaria fossilitzat en l'actual trama urbana, però això deuria de ser aclarit per l'excavació dels carrers adjacents al solar.

La claveguera general conserva la tapadora o coberta. De tot el seu recorregut només hem trobat tapadores en la part del trajecte en el solar on s'ajunten els carrers Guant i Salt, que seria la cruïlla dels antics carrers d'època islàmica i que per ser la part més fonda és on es varen conservar aquestes estructures, no com en la part que està davant del mur de façana unitat estratigràfica 18.

En el trajecte de la claveguera veiem que s'intenta solucionar problemes derivats de la canalització de les aigües negres, atès que es posen pedres

alineades en les parts on la roca mare no té possibilitat d'oferir una paret, o aquesta és irregular, per a què la claveguera porte la direcció que es pretén.

Seguint un orde en la descripció segons el pendent de la claveguera general o unitat estratigràfica 32, aquesta es veu com ix del mur perimetral unitat estratigràfica 35, descendeix cap a baix i a ella s'incorporen diversos desguassos com és la unitat estratigràfica 26, que travessa el mur de façana, i la unitat estratigràfica 27, que travessa el banc adossat però el seu rastre es perd just on està el mur de façana.

Seguint el descens de la unitat estratigràfica 32 trobem quasi al costat de la unitat estratigràfica 27 la unitat estratigràfica 38. Aquesta és una claveguera amb el pis lluit i amb pedres que li formen les parets ajudant-se també de la roca mare i emprant tapadores per al sostre de la canalització.

A l'altra banda del vial islàmic, en la part on ha desaparegut el mur islàmic, hi ha un desguàs, la unitat estratigràfica 28, treballat en la roca mare i amb un pis fet de concrecions calcàries, fruit d'un procés natural. Aquest també mostra un pendent cap a la claveguera general.

Una vegada la claveguera general, o unitat estratigràfica 32, arriba a la zona extrema del solar, el nord-est, apareix un altre ramal de claveguera, la unitat estratigràfica 44, la qual va en pendent des del carrer Salt presentant en les seues parets pedres planes que fan també la funció de tapadores. Més avant, el trajecte de la unitat estratigràfica 32 apareix cobert per tota una sèrie de tapadores que són lloses planes calcàries i també alguna tosca treballada de poca amplada, perdent-se el seu rastre en el subsòl del carrer Guant.

Fase I

D'aquesta fase I ens han aparegut diverses estructures relacionades amb l'àmbit de l'eliminació de les aigües negres i excrements de dins de les vivendes islàmiques en una època anterior a la fase II, però no per això tan antiga ja que estarien integrades en el segle XII d. C., doncs l'escassa ceràmica que ens dona no ens remet a un horitzó del segle XI, sinó del XII.

Una vegada es va desmuntar el desguàs unitat estratigràfica 27, amb el seu pis lluit, ens va aparèixer una tapadora de grans dimensions que segellava una cavitat, concretament un pou cec o unitat estratigràfica 42. Aquest pou cec,

amb forma més o menys circular, excavat en la roca mare, estava reblit per un estrat verdós, la unitat estratigràfica 43, format de pedres de petites dimensions i escassa ceràmica islàmica.

En desmuntar la claveguera unitat estratigràfica 38 també vàrem trobar una cavitat, un altre pou cec, la unitat estratigràfica 41, en la roca mare amb forma circular en la superfície però amb forma irregular en el seu fons, a més d'estar també reblida per un estrat verdós amb pedres i escassa ceràmica islàmica

Tant la unitat estratigràfica 42 com la 41 són dos estructures que en un període antic van tindre una funció, la de pou cec, i que en un moment determinat són segellades i aprofiten l'accés que té la roca mare per a disposar noves estructures com són un ramal de la claveguera general i un desguàs. Ambdós estructures, una vegada segellades, tenen diverses pedres disposades en la cara que dona a la claveguera general perquè aquesta no es desvie del seu trajecte. Aquests pous cecs correspondrien a la fase més antiga detectada en el solar, es a dir, a la Fase I. En aquesta fase només estarien presents els murs de la casa, les unitats estratigràfiques 18 i 19, junt als diversos pous cecs. No existiria encara el sistema de clavegueram doncs aquest apareixeria en la següent fase, la fase II.

Per últim, destaquem l'existència d'una cavitat, la unitat estratigràfica 46, situada en la punta resultat de la cruïlla de carrers actuals. Allò més segur es que es tracte d'un altre pou cec, però això ho ha de determinar l'actuació arqueològica aprofitant el moment de realització d'obres de construcció.

NIVELL GEOLÒGIC

Constituït per la roca mare sobre la que es recolzen les estructures islàmiques. Es tracta d'una pedra calcària de gran duresa que s'aprofita per a construir les edificacions en les diverses èpoques. En aquesta es detecten marques d'haver rebaixat la pedra, doncs es veuen empremtes de l'acció humana.

INTERPRETACIÓ

L'excavació arqueològica dels diferents estrats i estructures ens ha proporcionat una ampla estratigrafia que abasta dos períodes, destacant-ne per damunt el període de la civilització islàmica d'al-Àndalus, concretament del Xarq al-Andalus. Respecte a la ceràmica, ens centrarem en l'apareguda

dins del Departament nº 1, espai on ha aparegut més del 80 % del registre ceràmic de la intervenció arqueològica. Dins d'aquest departament, baix de l'estructura unitat estratigràfica 20 i concretament en les unitats estratigràfiques 29, 30 i 45, han aparegut diversos recipients ceràmics com són gerretes, ataifors, gerres, olles, etc. També han aparegut fragments d'ataifors de decoració en verd i manganès sobre blanc, així com manganès sobre melat. Tot un repertori del qual obtenim l'adscripció cronològica del jaciment a la meitat del segle XII - primeries del XIII.

És important la detecció de dues fases d'urbanisme en la zona. Una primera fase on la densitat urbana no seria elevada, cosa que provocaria que amb uns simples pous cecs es solucionara l'aspecte de l'eliminació de les aigües negres, i una segona fase en que la densitat urbana en la medina seria tal que provocaria l'estructuració de tot un sistema de drenatge de les aigües residuals de les cases: el clavegueram. No hi ha que oblidar que tenim també un exemple de fossilització de la trama urbana islàmica en el traçat urbanístic de hui en dia, ja que el carrer Salt el més segur és que fora un vial de trànsit en l'època islàmica.

La constatació per primera vegada en aquest sector de la medina de restes d'urbanisme andalusí és un fet important en l'àmbit arqueològic i cultural de la ciutat de Dénia. Tant és així que en diverses actuacions en solars propers al que citem veiem com l'acció demolidora de l'ésser humà no ha deixat cap resta arqueològica, arrancant tot estrat que estiguera damunt la roca mare doncs aquesta feia la funció d'un bon fonament per a les cases. Gràcies a l'atzar, que va voler que el solar es conservara per a guardar ramat, ens va arribar aquesta empremta d'una de les civilitzacions o cultures de gran importància econòmica, social i sobretot cultural, que varen existir en el nostre país.

BIBLIOGRAFIA

GISBERT SANTONJA, J. A. (2000): *Ceràmica califal de Dénia*, Universidad de Alicante, Alicante.

GISBERT SANTONJA, J. A.; BURGUERA SANMATEU, V. i BOLUFER MARQUÉS, J. (1992): *La ceràmica de Daniya -Dénia-. Alfares y ajuares domésticos de los siglos XII-XIII*, Ministerio de Cultura, València.

Vista en planta del solar finalitzat

Vista en planta del mur de façana, dels dos pous mauro i de la claveguera general

Vista del mur de façana, d'un dels pous mauro i de la claveguera general

Ceràmica a la UE 30 del Departament 2